

Збройна боротьба: теорія, забезпечення, досвід

УДК 355.01

В.І. Ткаченко, Є.Б. Смірнов

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

ЛАТЕНТНА ВІЙНА ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН КРАЇН СВІТУ У ХХІ СТОЛІТТІ

Розглядається латентна війна як форма міжнародних відносин з аналізом її змісту, основних рис та ознак, що відрізняє її від інших у всьому переліку політичних інструментів реалізації власних національних інтересів держав світу.

Ключові слова: держава, міжнародні відносини, національні інтереси, війна, політика, економіка.

Вступ

Актуальність теми. Кожна з війн, які на своїх плечах винесло людство, є результатом відносин між державами на конкретному історичному проміжку часу. Історія має незначні періоди, коли держави намагалися вирішувати власні проблеми мирним шляхом. У цьому контексті застосовується спеціальне поняття – міжнародні відносини, як сукупність економічних, політичних, правових, ідеологічних, дипломатичних, військових, культурних та інших зв'язків і взаємин між суб'єктами, що діють на міжнародній арені [6].

Міжнародні відносини можна розглядати і як міжнародну політику [4] – одну з основних сфер світу політичних процесів і відносин. Суб'єктами міжнародної політики виступають держави, коаліції держав, міжнародні міжурядові організації. В центрі міжнародної політики знаходиться боротьба за владу, в якій реалізується здатність держави у максимальному ступені впливати на поведінку інших міжнародних суб'єктів у відповідності із власними інтересами.

У розбудові політичних відносин завжди виникає проблема – проблема вибору форми відносин – або міждержавний конфлікт, або компроміс і міждержавне співробітництво (у минулому – проблема вибору війни або миру). Причому інших форм відносин людство поки не визначило.

Поява глобального рівня міжнародної політики, що охоплює весь простір земної кулі, пов'язується з початком процесу формування світу як єдиного цілого. На базі світової економіки (яка для політиків є звичайним поняттям) стала формуватися і світова політика. Про це свідчить і те, що саме світові економічні кризи викликали світові

війни – збройні конфлікти небачених і немислимих масштабів.

Поява світової політики є якісно новим етапом у розвитку всієї політичної сфери. Крім політичних відносин на рівні окремих держав та в регіонах на світовому рівні виникають відносини інших суб'єктів – міжнародних політичних рухів, мереж неурядових організацій, які намагаються приймати безпосередню участь у формуванні світової політики.

Міжнародні відносини в основному складаються з регіональної політики та державної політики окремої держави. Причому межа між внутрішньою і зовнішньою політикою держав стає все більше умовною, що накладає свій відбиток на відносини світового рівня. На теперішній час особливу актуальність для світової політики набули проблеми, що визначаються як глобальні проблеми сучасності: екологічні, демографічні, енергетичні, продовольчі тощо.

Світова політика базується на фундаменті міжнародних відносин, які разом треба уявляти як систему, яка існує лише в певному середовищі – економічному, політичному, правовому, ідеологічному, культурному та інших. Наприклад, економічним середовищем є світова економіка із складними і динамічними відносинами всередині, які є джерелом всіх відносин і викликають протиріччя у відносинах в інших середовищах.

Саме економічне середовище породжує світові економічні кризи, які у свою чергу вимушують політиків знаходити вихід через війну. Війни дають поштовх для зростання економіки, тому що після війни неймовірно зростає попит на більшість товарів і послуг. Ця негативна закономірність підтверджується історичними даними.

До переліку найбільш значних війн і конфліктів доцільно віднести такі:

перша світова війна (1914-1918), друга світова війна (1939-1945), Корейська війна (1950-1953), війна у В'єтнамі (1957-1975), Афганська війна (1979-1989), Південно-осетинська війна (1990-1992), війна у Перській затоці (1991), Карабаська війна (1991-1994), війна у Хорватії (1991-1995), збройний конфлікт в Придністров'ї (1992), Грузино-абхазька війна (1992-1993), Боснійська війна (1992-1995), Косівська війна (1998-1999), війна НАТО проти Югославії (1999), перша та друга чеченські війни (1999-2009), війна США в Афганістані (2001-2014), війна США в Іраку (2003-2011), війна НАТО в Лівії (2011), громадянська війна в Іраку (2011-по т/ч), громадянська війна в Лівії (2011-по т/ч), громадянська війна в Сирії (2011-по т/ч), громадянська війна в Афганістані (2015-по т/ч).

У цьому переліку відсутні війни й конфлікти держав Африканського континенту, Південно-Східної Азії, не всі конфлікти держав Європи і Близького Сходу увійшли до списку.

Якщо ці конфлікти розглядати, як череду збройних конфліктів, то в них проглядається безперервна війна, яка перемежується невеликими періодами затишку і великими побоїщами з втратою людських й матеріальних ресурсів. Безперервність збройних конфліктів у міжнародних відносинах є характерною особливістю сучасного етапу розвитку цих відносин. За кожним збройним конфліктом проглядаються національні інтереси США, країн ЄС, Китаю і Росії. Виникає необхідність переосмислення основних по-

нять теорії міжнародних відносин. До них відноситься війна, причин її виникнення та її сутності.

Людство вимушено шукати проблему війни і миру, бо кожна послідовна війна може стати останньою на планеті Земля. В середині проблеми лежить соціально-політичне явище – війна, з її причинами і джерелами, особливостями, певними ознаками і наслідками.

Мета статті. Мета полягає у формуванні результатів аналізу змісту і особливостей сучасної війни, що надає змогу вибудувати основні принципи внутрішньої і зовнішньої політики, планувати вирішення проблем у забезпеченні захисту національних інтересів держави.

Аналіз літератури. Останні десятиліття відзначені інтенсивним розвитком у рамках теорії міжнародних відносин таких напрямків, як транснаціоналізм і інституціоналізм, конструктивізм і постмодернізм, усе більш самостійне значення набувають міжнародна політична економія й соціологія міжнародних відносин [4].

Різноманіття існуючих сьогодні в міжнародно-політичній науці теорій і поглядів в остаточному підсумку може бути зведене до трьох відомих парадигм (табл. 1): реалістської (що включає в себе класичний реалізм і неореалізм), ліберальної (традиційний ідеалізм і неолібералізм) і неомарксистської, кожна з яких базується на власному розумінні природи й характеру міжнародних відносин [4].

Таблиця 1

Парадигми будови міжнародних відносин

Природа сучасних міжнародних відносин	Парадигми розуміння природи міжнародних відносин			Положення, що є загальними для всіх парадигм
	Реалістська і неореалістська	Неоліберальна	Неомарксистська	
Характер міжнародного середовища	Анархія (повна) за принципом: «допомоги собі сам»	Анархія обмежена за присутності міжнародних інститутів	Анархія в рамках «світ-системи» з домінуванням одної супердержави	Анархія в міжнародних відносинах зберігається, система міжнародних відносин знаходиться в процесі змін
Головні діючі суб'єкти	Держава як єдиний і головний суб'єкт	Держава як головний, але не єдиний суб'єкт	Держава головний суб'єкт, але це стосується супердержави	Держава – головний суб'єкт міжнародних відносин
Спосіб взаємодії між суб'єктами	Конфліктність взаємодій заради національних інтересів і національної безпеки	Конфліктність зберігається, але співробітництво необхідно як провідний процес	Конфліктність «світ-системи», що визначається стратегією США та інших країн цієї системи	Взаємини базуються переважно на конфлікті
Основна проблема міжнародних відносин	Дилема безпеки (головним чином в її воєнному вимірі)	Дилема безпеки (головним чином в її економічному вимірі)	Несправедливе розподілення ресурсів між центром і периферією «світ-системи»	Характер проблем і викликів мають світовий рівень
Представники парадигм	Г. Моргантау, Р. Арон, К. Уолц, Б. Бузан, Р. Греко, Дж. Миршаймер та ін.	Р. Коохейн, Дж. Най, М. Николсон, М.-К. Смуте, Ч. Ліпсон, С. Стренж	И. Валерстайн, С. Амнн, Р. Кокс, М. Рогальски, Ф. Кардозо, Т. Фалето	Представники західноєвропейської наукової школи і США

Ці парадигми, звичайно, не розкривають весь зміст теорії міжнародних відносин. Але інших парадигм світова спільнота ще не видумала і тому саме за цими концепціями будуються міжнародні відносини, будується зовнішня політика, саме ці відносини переходять у збройні конфлікти і війни.

Аксіомою теорії міжнародних відносин є визнання необхідності збройних сил держави, як основного інструменту реалізації стратегічних цілей, які лежать у площині економіки і задоволення владних амбіцій великих гравців на міжнародній арені політичних битв.

Це дає підстави не тільки розглядати зазначені вище три парадигми як «базові» для міжнародно-політичної науки, але й на їх основі аналізувати шляхи розбудови державної внутрішньої і зовнішньої політики.

З зазначеного вище доцільно привести такі основні висновки.

1. Анархічність міжнародних відносин як основи теорії зароджувалася в країнах Старого світу і США, що пропагується до практичного використання. Це вимагає від керівництва кожної країни будувати зовнішню і внутрішню політику з необхідністю розраховувати на власні сили.

2. Держава є головним суб'єктом у міжнародних відносинах, в яких просуваються в першу чергу економічні інтереси, спираючись на воєнну силу, як основний інструмент політики. Звичайною формою відносин розглядається міждержавний конфлікт, що підтверджується практикою. Така форма міжнародних відносин, як компроміс на підставі балансу сил після розвалу Радянського Союзу ігнорується.

3. Взаємини базуються переважно на конфлікті. У міжнародних відносинах заради досягнення власних стратегічних цілей попираються існуючі закони міжнародного права, які не є обов'язковими для країн, що знаходяться у центрі «світ-системи», та допускають особисте їх трактування в угоду власним інтересам.

4. Характер проблем і викликів мають світовий рівень, що робить держави більш залежними одна від одної. Причому взаємини між державами спираються на силу, в першу чергу збройну силу, яка визначатиме правоту намірів.

5. Відстоювання національних інтересів на міжнародній арені є основним завданням державної влади. Більшості країн забезпечувати цей процес поодиночки стає неможливим. Намаганням роздроблення країн доцільно протиставляти процеси об'єднання країн, створення союзів за певними інтересами (економічними, політичними, військовими), що у деякий спосіб дозволить більш ефективно реалізувати визначені стратегічні цілі розвитку держави. Прикладом є створення Європейського Союзу, Євроатлантичного альянсу (НАТО) тощо.

6. Власні збройні сили держави є основним інструментом досягнення поставлених стратегічних цілей на міжнародній арені, в першу чергу, з точки зору пошуку компромісів та підтримання еквівалентного балансу сил.

Аналіз локальних війн і збройних конфліктів останніх десятиліть дозволяє зробити висновок про те, що форми й принципи ведення бойових дій були досить різними. У першій чверті ХХІ століття ця особливість поки збережеться. Значна частина локальних воєн і збройних конфліктів відбувалася між противниками, що стоять на різних рівнях розвитку збройних сил у технічному відношенні, а також у застосуванні форм і способів ведення воєнних дій.

Усі конфлікти розвивалися в межах одного театру воєнних дій, однак, із широким використанням сил і засобів, розташованих за його межами. Можна припустити, що такий підхід з великою ймовірністю збережеться й у майбутньому.

Поряд із цим слід урахувати те, що локальні конфлікти супроводжувалися й будуть супроводжуватися великою запеклістю й у ряді випадків їх метою передбачається повне знищення державної системи й економіки конкретного учасника конфлікту.

Викладання основного матеріалу

Отже предметом аналізу є війна.

Історія людства – це історія війн й збройних конфліктів. Людство пройшло шлях від міжплементної ворожнечі через міжнаціональне, міжрасове та міжрелігійне протистояння до світового протиборства груп держав, побудованого на певних ідеологічних догмах, що приховують суто інстинктивні наміри, які залишилися в людині ще від приматів.

Одна ідеологія будувалася на принципах класової боротьби, що передбачало лише повне знищення людей одного класу людьми іншого. Інша ідеологія має назву «геополітика» [3, 9], яка будується на основному «об'єктивному» законі цивілізаційного дуалізму, що лежить у протистоянні: «держав Суші проти держав Моря» й навпаки «Держав Моря проти держав Суші». Обидві ідеології рахують зазначені закони об'єктивними, що робить війну об'єктивно необхідною та незалежною від людини.

Закон класової боротьби формує певні відносини всередині кожної країни та у перспективі передбачає Всесвітню пролетарську революцію, закон цивілізаційного дуалізму у перспективі бачить перемогу держав Моря, тому що «кочівники Моря» кращі за «кочівників Суші», вони більш динамічні у торговому вимірі, технологічні винахідники, прогресивні, демократичні, пропонують світові відкритий ринок [3, 10, 12]. В обох випадках з самого початку є визначеним переможець, залишилось за малим – допомогти реалізувати «об'єктивні» закони розвитку природи і суспільства.

У загально прийнятому значенні війна розглядається як соціально-політичне явище, яке являє собою крайню форму вирішення соціально-політичних, економічних, ідеологічних, національних, релігійних, територіальних та ін. протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами засобами військового насилля [1, 3, 5].

Тоді насилля військове треба визначати як примусовий вплив на реального або потенційного противника, що здійснюється шляхом застосування військової сили. Її відмітні ознаки характеризуються: політичним характером цілей і змістом; використанням особливої організації (армія, інші військові формування); різноманіттям форм реалізації [2, 5].

Сьогодні до військового насилля доцільно також відносити всі види боротьби: психологічну, політичну, економічну, дипломатичну, ідеологічну, інформаційну, збройну боротьбу із своїми підвидами: класичну збройну боротьбу армійських збройних формувань, розвідувально-диверсійну, партизанську, опосередковану (латентну з негативними наслідками для держави-противника) боротьбу. До насильницьких дій треба відносити всі види насилля, які дозволяють досягти поставлену політичну й воєнну мету.

Причому, якщо ці види насилля розкласти у часі, то можна отримати формалізовану модель війни (рис. 1).

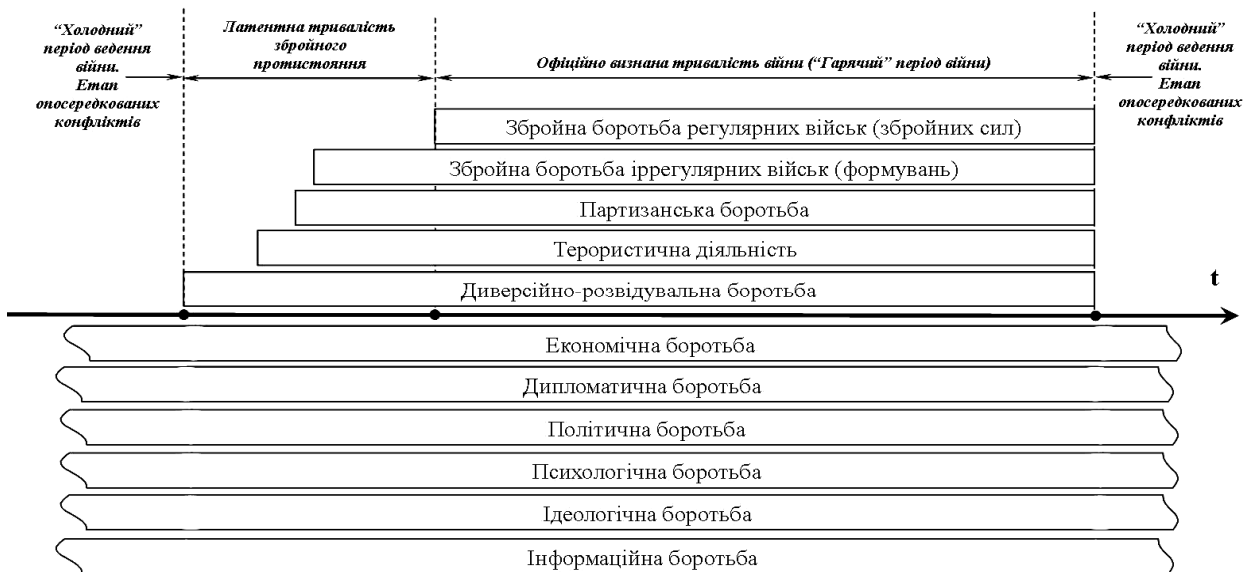

Рис. 1. Безперервність війни як соціально-політичного явища у відносинах між державами з застосуванням військового насилля (набір видів боротьби може доповнюватися)

Безперервними у часі є всі види боротьби, які розміщені знизу вісі часу, а види боротьби з застосуванням зброї показані у верхній частині рисунку. Доречі, світова спільнота формалізує війну як саме «гарячий» період, коли застосовуються регулярні війська (сили). Не зрозуміло, чому збройна боротьба іррегулярних військ, партизанська боротьба, терористична діяльність та диверсійно-розвідувальна діяльність, які сплановані за єдиним замислом і планом війни, не вкладається в оцінку факторів, що визначають хід війни. Поняття війни у сучасному вимірі міжнародних відносин виходить за рамки офіційного визначення, яке у кінцевому підсумку характеризується тривалістю застосування військових формувань збройних сил протиборчих сторін.

Враховуючи вимоги декількох джерел [1, 2, 4 – 6], доцільно навести визначення інших складових боротьби, що наведені на рисунку 1.

Першою треба називати політичну боротьбу, як одну з форм політичної діяльності, поряд зі співробітництвом і суперництвом (конкуренцією), що полягає у взаємодії й протиборстві різних політичних сил і

організацій (партій, профспілок, релігійних і культурних об'єднань, озброєних груп). Напруження політичної боротьби спадає в умовах не перетинання сфер їх спільних інтересів, але це напруження при суперництві (конкуренції) є присутнім обов'язково з тим або іншим рівнем. Об'єктом політичної боротьби є - оволодіння, збереження (закріплення, повернення) або зміна певного порядку розподілу власності й влади. Метою політичної боротьби вибирається - досягнення стійких позицій у політичній системі суспільства й повне витиснення противника з політичного простору. Політична боротьба безперервна в часі й може носити мирний характер у формі зіткнення різних партій, рухів, парламентських фракцій, політичних лідерів. Однак за умови наявності зовнішнього впливу (іншої держави - противника) політична боротьба може вийти за рамки конституції, коли з використанням безпосереднього фізичного примусу й насильницьких засобів боротьба стає протиправною (державний переворот, путч, військова змова, громадянська війна). Противник використовує засоби політичної боротьби як у мирний, так і у воєнний час.

Політична боротьба переростає у політичну конфронтацію. Політична конфронтація є прямим, відкритим протиставленням політичних інтересів і принципів, а також практичної зовнішньої (у тому числі й воєнної) політики одних держав (коаліцій) іншим. Відкрите вороже відношення між країнами може супроводжуватися демонстрацією готовності одної з них застосувати крайні форми політичного, економічного й військового тиску. Конфронтація веде до різкого загострення обстановки й може викликати пряме військове зіткнення держав.

Протиборство супроводжується психологічною боротьбою, яку необхідно трактувати як активні дії протиборчих сторін в інформаційно-психологічній сфері, в якій шляхом застосування викривленої інформації реалізується негативний вплив на психологію людини, в першу чергу – на військових. Ведеться за єдиним замислом і планом у мирний і воєнний час у двох напрямках: впливу на психологію людей противника і захисту психологічного стану своїх людей. Включає комплекс заходів, що спрямовані на змінення поведінських та емоційних установок визначених груп людей і окремих осіб по тих чи інших питаннях у бажаному напрямку. Ці заходи розглядаються як специфічна зброя, за допомогою якої підвищується ефективність бойових дій. Психологічна боротьба ведеться у формах психологічних операцій, що можуть бути як самостійними, так й у складі операцій стратегічного рівня управління.

Економічне протиборство є галуззю міждержавної боротьби (як у мирний, так й у воєнний час), яка охоплює заходи, спрямовані на ефективне використання наявних й потенційних ресурсів держави для досягнення воєнно-економічних і воєннотехнічних переваг над противником, у тому числі для дезорганізації виробництва в державі противника та його союзників, не виключаючи прямого збройного впливу, а також заходи по захисту власного виробництва, власної економічної бази.

Основними формами економічного протиборства є нарощування військових бюджетів, розширення воєнно-економічної бази, заходи щодо забезпечення живучості економіки, воєнні займи, воєнні податки, економічні ембарго, блокади, вогневе поразення об'єктів економічної інфраструктури (у тому числі шляхом терористичних актів).

Дипломатичну боротьбу доцільно визначати як галузь міждержавної боротьби (як в мирний, так й у воєнний час) шляхом застосування дипломатичних засобів з метою створення для себе найбільш сприятливої міжнародної обстановки. У дипломатичній боротьбі застосовуються як відкриті методи її ведення, які передбачають певну міру гласності, так й методи закритої, тайної дипломатії.

Ідеологічна боротьба є видом протиборства між державами, між класами, соціальними групами в се-

редині держави. Протиборство ведеться безперервно в духовній галузі й, як правило, спрямовано на панування певної ідеології в міжнародних відносинах або в державі. Головними суб'єктами ідеологічної боротьби є державні, політичні, військові, релігійні, суспільні органи і організації, засоби масової інформації, спеціальні військові формування збройних сил. Об'єктами ідеологічної боротьби є люди протиборчих сторін, у тому числі військовослужбовці.

Сучасним видом є інформаційне протиборство, під яким розуміється боротьба в інформаційній сфері, яка передбачає комплексний деструктивний вплив на інформацію, інформаційні системи та інформаційну інфраструктуру протиборчої сторони з одночасним захистом власної інформації, інформаційних систем і інформаційної інфраструктури від подібного впливу. Кінцевою метою інформаційного протиборства є завоювання й утримання інформаційної переваги над протиборчою стороною. Основна система, на яку впливає інформаційне протиборство – це система управління, яка втрачає можливість взагалі приймати рішення, а якщо така можливість ще й зберігається, то в прийнятих рішеннях перестає діяти принцип раціональності.

Одною з різновидностей інформаційної боротьби є інформаційне протистояння в кіберпросторі, у тому числі в інтернеті. Ця боротьба спрямована насамперед на дестабілізацію комп'ютерних систем і доступу до інтернету державних установ, фінансових і ділових центрів, створення безпорядку і хаосу в житті держави, яка покладається на інтернет у повсякденному житті. Міждержавні відносини і політичне протистояння частіше знаходить продовження в інтернеті: діє пропаганда, здійснюється шпіонаж, реалізуються безпосередні атаки на комп'ютерні системи і сервера.

Метою такого протиборства з використанням пов'язаних з ним технологічних та інформаційних засобів є заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній, інформаційній безпеці та суверенітету іншої держави.

Сьогодні вагомість кожного з видів боротьби у війні змінюється, більшої важливості набувають нелетальні насильницькі дії, але при цьому ступень досягнення мети війни не зменшується, а тільки зростає. Економіка країни руйнується створенням умов падіння національної валюти, негативним впливом на інвестиційний ринок у національній економіці, введенням економічних санкцій на експортну продукцію країни тощо.

В умовах об'єктивних процесів глобалізації економік країн світу ізоляція окремої держави загрожує їй програшем у війні, а наслідки такої війни будуть гіршими, ніж за результатами збройного конфлікту.

Формування критерію щодо оцінки факту початку війни через сплановані нелетальні насильни-

цькі дії створює викривлене інформаційне середовище відсутності війни. Сьогодні атака в економічній сфері, яка нарощується різними формами політичної боротьби в соціумі держави противника, проведенням психологічної операції з застосуванням спеціально створених ЗМІ, які функціонують за єдиним замислом ворога, з зосередженням зусиль у викривленні інформаційного середовища робить владу противника безпорадною, нездатною приймати будь-які рішення. Така ситуація створює умови так званого «стратегічного паралічу» влади противника, яка готова виконувати будь-які вимоги та реалізовувати умови зовнішнього управління.

Якщо стійкість системи управління противника ще залишається в рамках раціональних рішень, підключаються внутрішня опозиція у формах диверсійно-розвідувальної діяльності, здійснюються терористичні акти. Піднімається з опозиції раніше підготовлена протестна категорія людей, яка здатна не тільки заволодіти зброєю, але й реалізувати збройну боротьбу іррегулярних формувань проти діючої влади.

Для цього використовують диверсії (від лат. *diversio* – відхилення, відволікання), які являють собою дії спеціально підготовлених підрозділів (загонів, груп, окремих осіб) на території противника, спрямованих на руйнування комунікацій, вузлів і ліній зв'язку, виведення з ладу військових, промислових та інших об'єктів, порушення управління державними структурами, військами, знищення живої сили та військової техніки, вплив на морально-психологічний стан людей, у тому числі особового складу військ (сил). Диверсія також є різновидом підривної діяльності держави та її спеціальних служб, різних організацій радикальної орієнтації, спрямованих на дестабілізацію політичних сил, ослаблення їх життєздатності, стійкості.

Для дестабілізації обстановки застосовують й тероризм (від лат. *terror* – страх, жах), який включає насильницькі акти, що здійснюються проти осіб та/або об'єктів, які знаходяться під захистом держави, міжнародного права. Формами тероризму можуть бути як окремі вбивства, вибухи, акти захоплення будівель, заручників, так й сплановані терористичні операції різного масштабу. Акти тероризму можуть реалізовуватися як в мирний, так і воєнних час.

В таких умовах не можна говорити про відсутність війни, вона набирає обороти, інтенсивність впливу на державні структури зростає. При цьому очікується, що держава має упасти перед агресором. Якщо й після цього держава намагається мати власну думку, вступає вища форма боротьби – збройна боротьба регулярних формувань збройних сил, застосування яких здійснюється, як правило, у формі повітряних операцій з виключенням умов безпосереднього зіткнення. Метою проведення повітряних операцій обирається підтримка опозиції, покарання

«недемократичної» влади противника, яка силовими способами подавляє дії опозиції. Її знову війни не має, тому що повітряна операція проводиться не за «планом війни», а в умовах виниклого збройного конфлікту всередині держави для виконання миротворчих функцій.

Останні події у світі з застосуванням регулярних формувань збройних сил, як правило, й далі не впливають на формування критерію оцінки факту початку війни.

Такий сценарій розвитку подій у відносинах між суверенними країнами доцільно називати в'ялою текучою латентною (прихованою) війною, в якій є присутніми всі ознаки продовження політики насильницькими засобами з використанням всіх складових боротьби (рис. 1), у тому числі з застосуванням збройних сил.

Після другої світової війни латентна війна стає основною формою міжнародних відносин між державами. В цій війні у напруженому стані знаходяться державні структури за всіма видами боротьби, характерною особливістю латентної війни стають опосередковані конфлікти, які періодично виникають в тих, чи інших регіонах планети, де перетинаються інтереси протиборчих сторін, тобто опосередкований конфлікт планується і проводиться за планом такої війни.

Опосередкований конфлікт (англ. *proxy war*, також війна чужими руками) є міжнародним конфліктом між двома державами, які намагаються досягти власних цілей за допомогою воєнних дій, що відбуваються на території та з використанням ресурсів третьої держави, під прикриттям вирішення внутрішнього конфлікту в цій третій державі [7].

В такому випадку перелік війн і локальних конфліктів, що наведені на початку статті, можна трактувати як опосередковані конфлікти в єдиному замислі протиборства держав глобального рівня (рис. 2).

Така стратегія ведення війни дозволяє з іншого боку подивитися на збройні конфлікти, що відбувалися та відбуваються у світі в останні десятиліття. В кожному збройному конфлікті третіх держав проглядаються інтереси і ресурси держав глобального рівня, які в цих конфліктах вирішують свої національні інтереси шляхом знищення людського і матеріального ресурсу третіх країн.

Такий аналіз дозволяє стверджувати те, що протистояння між країнами набуває нової форми міжнародних відносин – латентної війни.

Отже, доцільно дати визначення латентній війні.

Латентна (прихована) війна є формою міжнародних відносин в умовах світової глобалізації, в якій безперервно у часі й послідовно за єдиним замислом і планом реалізується агресивна політика одної з держав глобального рівня безпосередньо або через треті

країни світу (у тому числі шляхом активізації опосередкованих збройних конфліктів), з використанням повного набору видів протидії у всіх галузях

цивілізаційного середовища з використанням всіх наявних сил та засобів, включаючи власні збройні сили, як інструменту досяжності політичної мети.

Рис. 2. Хід латентної війни з використанням опосередкованих конфліктів

Основними ознаками латентної війни є такі: прихованість намірів і цілей, форм і способів ведення війни;

прихованість протидіючих сторін у війні;

заперечення ознак ведення латентної війни;

наявність опосередкованих збройних конфліктів;

протидіючих сторін у латентній війні може бути більше двох. Сторони включають як окремі країни світу, так й групи країн, що об'єдналися в економічні і політичні союзи (до протидіючих сторін на даному етапі доцільно відносити: США, країни ЄС, Китай, Росію);

латентна війна має власні періоди, які в циклі змінюють один одного: повсякденне напруження; приховане зародження конфлікту; загострення міжнародних відносин; кризовий стан; вирішення (заморожування) проблем конфлікту; відновлення повсякденного напруження (рис. 3);

інтенсивність латентної війни зростає до максимального значення у періоди кризового стану і підтримується на певному рівні в періоди повсякденного напруження;

рівень глобалізації економічних відносин визначає глибину й масштаби латентної війни, війна може отримати ознаку світової війни;

міжнародна політика і породжена нею латентна війна, як правило, прикривається «експортом демократії», іноді набуває ознак «дворової політики» (право покарання «неслухняних» держав, право вибіркового

покарання держав за принципом – «ти чого «маленьких» вщемляєш?», «як ти смієш ...?» тощо);

постійний регулюючий вплив стану світової економіки на хід і характер латентної війни (рис. 3);

відсутність моралі у виборі форм протидіючих дій у міжнародних відносинах;

недотримання принципів ведення війни (право війни не дотримується з причини її заперечення);

відсутність початку і кінця війни, відкрите «Йду на Ви!» кануло в літа;

двоїтий підхід до використання демократичних принципів у міжнародних відносинах і у формуванні політики всередині держави (держави, проти кого ведеться війна, не достойні принципів демократії).

В основі такої політики знаходиться економіка, яка базується на ліберальних ринкових відносинах, в основі яких лежать біологічні інстинкти людини. Головним показником реалізації економічної політики є її ефективність, та намагання оптимізувати шляхи її підвищення.

Досвід процесів оптимізації протягом багатьох років довів, що сама висока ефективність досягається за принципом: «Болівар двох не витримає», іншими словами «вбив - забрав».

Коли одна держава, що претендує на світове лідерство, протиставляє собі всі решта країн, вона послідовно формує структуру з біполярним характером міжнародних відносин. На початковому етапі латентної війни агресивну лідируючу країну супроводжу-

ють держави-сателіти, які на певному етапі ще мають надію на рівноцінний розподіл майбутніх «воєнних трофеїв» від знищення держави-противника, але з часом й сателіти стають зайвими під час майбутнього

поділу й так обмежених ресурсів, що вимусить їх вибирати інший бік, яких у протистоянні лише два. Саме такі об'єктивні фактори у перспективі створюють умови формування біполярного світу.

Рис. 3. Порядок визначення противника та обґрунтування необхідності, форм і способів ведення латентної війни

Отже, метою латентної війни є забезпечення одній державі (групі держав) можливостей реалізації ідеального способу життя за рахунок знищення таких можливостей для іншої групи держав, заволодіння економічними й природними ресурсами держави противника. Стратегії досягнення цієї мети включають весь наявний спектр способів знищення людського ресурсу цих держав, їх економік (від використання звичайної зброї до застосування зброї масового знищення).

Важлива особливість латентної війни полягає у тому, що одна сторона має зазначену вище мету, а інша – веде цю війну з метою захисту своєї держави та виживання на планеті Земля. Порядок формування умов ведення латентної війни показаний на рис. 3.

Безперервний аналіз поточного стану національної безпеки та стану економіки (рис. 3) дозволяє здійснити прогноз їх розвитку, виявити ті держави, розвиток яких становить загрозу для суб'єкта аналізу. Держава, яка в економічному розвитку перетинає інтереси основного суб'єкта, заноситься до складу держав противника. При цьому уточнюються цілі латентної війни, визначаються форми і способи її ведення у всіх галузях цивілізаційного середовища з використанням всіх наявних сил та засобів, включаючи власні збройні сили, як інструмент досягності політичної мети.

Між державами глобального рівня безпосереднє збройне зіткнення малоімовірне, тому що наслідки та результати такого зіткнення непередбачені. Тому збройні форми протистояння набувають рис опосередкованого збройного конфлікту (ведення війни «чужими руками»).

При веденні латентної війни вдосконалюються стратегії її ведення. Держави глобального рівня виїшли на рубіж, коли стратегія активних прямих дій

між ними може призвести до застосування ядерної зброї і гибелі цивілізації. Тому створюються нові стратегії ведення латентної війни.

До таких треба віднести стратегію малих війн, коли одна держава глобального рівня створює умови війни на території регіональної держави, але яка безпосередньо втягує другу державу глобального рівня в конфлікт, тим самим здійснюючи підринок її економіки й внутрішнього політичного стану (друга держава глобального рівня бере на себе обов'язок надання допомоги цій регіональній державі щодо погашення конфлікту та відновлення економіки).

Оригінальною є стратегія підпалювання воєнного конфлікту регіональної держави проти другої держави глобального рівня. Оскільки розраховується на однозначну силову відповідь другої держави глобального рівня, перша держава, що здійснила підпал, створює коаліцію якомога більшої кількості держав світу для захисту «слабких» держав від «агресора». Ця коаліція держав створює ізоляційні економічні умови для держави «агресора», що в конкурентній боротьбі відкидає її на задній план.

Не менше оригінальною стратегією ведення міжнародних відносин є створення умов «стратегічного хаосу», викладених Стівеном Манном в статті «Теорія хаосу і стратегічне мислення» [11]. Відповідно С. Манну, існують такі засоби створення хаосу на тій чи іншій території:

- сприяння ліберальній демократії;
- підтримка ринкових реформ;
- підвищення життєвих стандартів у населення, насамперед, в еліті;
- витиснення цінностей та ідеології.

Стадії керованого хаосу мають декілька простих фаз: фаза стабільного стану системи, за критичним рівнем напруження настає фаза біфуркації, за ре-

волюційним або контрреволюційним сценарієм слідує фаза хаосу. Фаза хаосу характеризується нездатністю органів влади приймати раціональні рішення, що створює умови для зовнішнього управління.

Висновки

На таких стратегіях будуються міжнародні відносини. Приведений аналіз дозволяє стверджувати, що:

1) латентна війна є специфічною формою міжнародних відносин, які будуються на інстинктивно-му бажанні політичних еліт одних держав жити краще за рахунок інших й супроводжуються чередою опосередкованих збройних конфліктів;

2) в основі міжнародної політики лежать економічні проблеми, які лежать у викривленні та вичерпанні позитиву принципів ринкової економіки, коли починають порушуватися об'єктивні економічні закони відносно продуктивних сил та виробничих відносин, коли основа ВВП держав глобального рівня починає формуватися за рахунок спекулятивного відсотка з продажу цінних паперів, коли поняття «прибуток» не зв'язується з виробничими процесами, коли рівень спекулятивних грошей на біржах перевищує рівень запозичених грошей в банках, що викликає звичайні, але низинні інстинкти «відібрати у іншого та поділити»;

3) стан міжнародних відносин формується державами глобального рівня, до яких треба віднести США, держави ЕС, Китай, Росію та ін.;

4) боротьба між цими країнами не зупиняється та приймає форму безперервної латентної війни;

5) поступове розділення світу на дві протилежні сторони є об'єктивним процесом, що здійснювалося тривалий період протягом XIX-XX століть. Майбутній розподіл сил протилежності нагадує початок розвитку цивілізації й може привести до іншої формули – «всі проти всіх», й на новому якісному рівні протилежності цей етап може стати кінцевим періодом розвитку цивілізації.

Формула стратегії війни «один проти всіх» при реалізації дає одній державі глобального рівня повний контроль над розподілом світового прибутку, іншим – тільки те, що залишиться від «демократичного» розподілу.

Формула «всі проти всіх» взагалі є пагубною для людства, кращим прикладом для даного етапу розвитку залишається біполярна модель розвитку цивілізації, в основі якої є дві коаліції держав, які відкрито конкурують між собою. Перехідним етапом до зникнення антагоністичних рис в міжнародній політиці може стати континентальне економічне об'єднання держав ЕС, Китаю і Росії, що зможе об'єднати людство проти загальних природних викликів безпеці існуванню цивілізації на Землі.

Список літератури

1. Военный энциклопедический словарь / В 2 т. Т. 1. – Редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев и др. – М.: Большая Российская энцикл., «РИПОЛ КЛАССИК», 2001. – 848 с.
2. Военный энциклопедический словарь / В 2 т. Т. 2. – Редкол.: А.П. Горкин, В.А. Золотарев и др. – М.: Большая Российская энцикл., «РИПОЛ КЛАССИК», 2001. – 816 с.
3. Дугин А.Г. Основы геополитики / А.Г. Дугин. – М.: Арктогея-центр, 2000. – 926 с.
4. Мировая политика и международные отношения: Учебное пособие / Под ред. С.А. Ланцова, В.А. Ачкасова. – СПб.: Питер, 2007. – 448 с.
5. Новейшая военная энциклопедия. Сила и гордость новой России / редкол.: А.П. Горкин [и др.]. – М.: РИПОЛ классик, 2007. – 1664 с.
6. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави: підруч. / В.Г. Радецький, О.П. Дузь-Крятенко, В.М. Воробійов та ін. – К: НУОУ, 2009. – 596 с.
7. Mumford A. Proxy Warfare / Andrew Mumford. – John Wiley & Sons, 2013. – 13 p.
9. Челлен Р. Государство как форма жизни / Р Челлен. – М.: РОССПЭН, 2008. – 319 с.
10. Mackinder H. J. The geographical pivot of history // The Geographical Journal. – 1904. – № 23. – С. 421–437. Русский перевод: Макиндер Х. Географическая ось истории / Дугин А.Г. Основы геополитики. М.: Арктогея-центр, 2000. – С. 491–506.
11. Mann, Steven R. Chaos Theory and Strategic Thought // Parameters (US Army War College Quarterly), Vol. XXII, Autumn 1992. – P. 54–68.
12. Мэхэн А.Т. Влияние морской силы на историю 1660-1783. СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 634 с. Он же. Влияние морской силы на французскую революцию и империю. 1793-1812. СПб.: Terra Fantastica, 2002.

Надійшла до редколегії 8.09.2015

Рецензент: д-р військ. наук, проф. Г.А. Дробаха, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ЛАТЕНТНАЯ ВОЙНА КАК ФОРМА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ СТРАН МИРА В XXI ВЕКЕ

В.И. Ткаченко, Е.Б. Смирнов

Рассматривается латентная война как форма международных отношений с анализом ее содержания, основных черт и признаков, которые отличают ее от других во всем перечне политических инструментов реализации собственных национальных интересов государств мира.

Ключевые слова: государство, международные отношения, национальные интересы, война, политика, экономика.

LATENT WAR AS A FORM OF INTERNATIONAL COUNTRIES IN THE WORLD IN THE XXI CENTURY

V.I. Tkachenko, E.B. Smirnov

We consider the war as a latent form of international relations with an analysis of its content, the main features and characteristics that distinguish it from others in the list of all policy instruments for implementing its own national interests of the world.

Keywords: government, international relations, national interests, war, politics, economy.